

AKRAN ZORBALIĞI

Okul iklimini olumsuz etkileyen etmenlerin başında şiddet, teknoloji ve internet bağımlılığı, zorbalık, akran zorbalığı, siber akran zorbalığı gibi olaylar gelmektedir. Okul ortamını olumsuz etkileyerek öğrencilerde korku ve kaygı hissi yaratan bu olaylar devamsızlık ve okula yabancılaşma hatta ileri yıllarda okulu terk etme gibi davranışlara neden olabilmektedir. Çocukların hızlı bir fiziksel ve psikolojik gelişme süreci içinde olmaları onların davranışlarına da yansımaktadır. Çocuklar hem şiddetin uygulayıcısı hem de mağduru olabilmektedir. En sade biçimiyle şiddet; insanlara fiziksel ve ruhsal olarak zarar veren her türlü davranış olarak değerlendirilebilir. “Yaşça daha büyük ya da fiziksel olarak daha güçlü olan öğrencilerin kendilerinden daha güçsüz olan çocukları hırpalaması, eziyet etmesi ve rahatsız etmesi” olarak tanımlanan “okul zorbalığı” (school bullying) kavramı (Pişkin, 2002) ise öğrencilerin birbirlerine yönelik şiddetini ele almaktadır. Akran zorbalığı olarak da isimlendirilebilen bu kavram, dövme, tokat atma, itme, çekme, dürtme, korkutma, alay etme, kızdırma, kötü isim takma, hakaret etme ve küçük düşürme gibi fiilleri içermektedir. Olweus’e (1994) göre akran zorbalığı; eşit güce sahip olmayan akranlar arasında daha güçsüz olanın daha güçlü olan bir kişi veya daha fazla kişinin olumsuz eylemlerine sürekli olarak maruz bırakılmasıdır. Kartal (2009) ise akran zorbalığını, zorba ve kurbanlar arasında öğretmen ve öğrencilerin de bulunduğu sosyal bağlamda gerçekleşen olumsuz bir etkileşim olarak tanımlamaktadır. Bu etkileşim, kurbanın yalnızca okul hayatında değil, yetişkinlik hayatında da etkili olabilecek uzun süreli bir olgu olarak görülmektedir.

Yapılan çalışmalarda kurbanların daha itaatkâr, çekingen daha az işbirlikçi oldukları ortaya koyulurken, zorba ve hem kurban hem zorba çocukların daha fazla saldırgan oldukları ifade edilmiştir. Yine tıpkı kurban rolündeki çocuklar gibi hem kurban hem zorba çocukların da daha az işbirlikçi oldukları belirlenmiştir. Ayrıca zorba rolündeki çocukların liderlik özelliklerinin üst düzeyde olduğu da saptanmıştır. Başka bir araştırmada ise en çok sözel zorbalığın gerçekleştiği, zorbalığı en çok uygulayanların erkek öğrenciler olduğu ve zorbalığın en ağır basan nedenlerinden birinin kurbanlardaki konuşma güçlüğü olduğu ifade edilmiştir.

Zorbalığın Tanımı ve Kapsamı

Olweus zorbalıktan söz edebilmemiz için, bir veya birden fazla kişinin sürekli ve uzun bir süre boyunca diğer bir kişiye acı veren ve hoş olmayan davranışta bulunması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre acı ve hoşnutsuzluk meydana getiren tekme, vurma, hakaret, şantaj ve tehditler doğrudan zorbalık kapsamına girmektedir. Sistematik bir şekilde devam eden alay etme de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Dolaylı zorbalık ise dışlama, bireyin bir gruba dâhil olmasını engelleme ve arkadaş edinmesine engel olmaya karşılık gelmektedir. Bu gibi durumlar da bireyde aynı acı ve üzüntüye sebep olabilmektedir (Olweus ve Solberg, s.7).

Bir davranışın zorbalık olarak kabul edilmesi için Olweus (1978)’ a göre şu üç kriteri taşıması gerekmektedir:

- Bilinçli olarak zarar vermeye yönelik bir amaç,
- Süreklilik arz etmesi,
- Zorba ve mağdurun psikolojik ya da fiziksel açıdan denk olmaması (Yaman vd., 2011, s.13-14; Başaran, 2014, s.11).

Colorosso (2003, 2005, 2009, 2013) da bir eylemin zorbalık sayılması için dört kriter belirlemiştir.

- Güç dengesizliği: Zorba, kurbanı ya da mağdura göre yaş ya da fiziksel olarak daha büyük ve güçlüdür.
- Zarar verme isteği: Zorba kurbanı zarar vermek istemekte ve bundan keyif almaktadır.
- Saldırganlık tehdidi: Zorba bu davranışın devam etme isteğindedir ve kurban da bunun farkındadır.

- Korkutma: Mağdur üzerinde bir baskı kurmak ve mağduru aşağılamak için korkutma amacı vardır

Bu tanımlar dikkate alındığında zorbalığın güç dengesizliğine dayandığı, otorite kurmaya yönelik sistematik bir şekilde süreklilik arz eden davranışları barındırdığı görülmektedir. Zorbalığın tanımı yapıldıktan sonra zorbaların neden zorbaca davrandığı ve bu davranışın altında hangi nedenlerin yer aldığına bakmakta yarar vardır.

Zorbalığın Nedenleri

Zorbalık davranışının nedenlerini açıklarken Olweus (1987; akt. Genç, 2007, s.20) zorba davranışında kişilik özellikleri ve cinsiyetin etkili olduğunu vurgulamıştır. Güçlü enerji ve sınırlı yapı gibi nitelikleri taşıyan çocukların zorbalığa daha yatkın olduklarını ifade etmiştir. Sert bir şekilde anne babanın tepkisiyle karşılaşan çocukların bu davranışları dışarıda arkadaş ve çevrelerine sergiledikleri bildirilmektedir. Bununla birlikte evde çocuk bakımını veren kişi ile çocuk arasındaki ilişkiye de dikkati çekmiştir. Ayrıca Olweus (1995; akt. Gökler, 2009, s.526) zorbalık davranışının altında yatan birbiriyle kısmen ilişkili üç psikolojik faktör belirlemiştir:

1. Zorbaların güç ve baskınlık kurmaya yönelik güçlü gereksinimleri vardır.

2. Zorbaca davranışlarının araçsal bileşenleri ya da getirileri vardır. Diğer taraftan teknolojik araçlarla iç içe bir yaşam sürdüren çocukların bu araçlar yoluyla şiddete sürekli tanıklık etmeleri şiddet eylemini normalleştirmektedir. Televizyon dizileri, telefon ve internet oyunları, video ve müzik gibi eğlence araçları vasıtasıyla şiddet ve saldırganlık eylemiyle ilişkileri olan çocuklar bu davranışın uygulayıcıları haline gelebilmektedir (Genç, 2007, s.20).

Zorbalığa neden olan faktörler olduğu gibi çocukların kurban seçilmesinde etkili olan faktörler de bulunmaktadır. Amerikan Pediatri Akademisi (2006) ve Birleşik Devletler Sağlık ve İnsan Hizmetleri Ofisi kurbanı zorbaca davranışa hedef haline getiren, çocukları zorbalığa karşı mağdur duruma düşüren risk faktörlerini şu şekilde belirtmiştir (Huggins, 2016, s.175-176):

- Görünüşte akranlarından farklı olan; kilo, giyim, saç şekli ve gözlüklü olmak gibi,
- Zayıf olan veya kendilerini savunmada yetersiz kalan,
- Depresyonda, üzgün, kaygılı görünen veya özgüveni düşük olan,
- Soyutlanan veya çok az arkadaşı olan,
- Sosyal davranışlarda yetersiz kalan veya kolay karıştıran,
- Gelişimsel veya fiziksel yetersizliği olan çocuklar.

Ailenin Rolü

Zorbalığı ortaya çıkaran faktörler arasında aile önemli bir yere sahiptir. Sağlıksız aile olarak nitelendirilen ailelerin çocukları daha çok problemlerle karşılaşmaktadır. Sevgi, ilgi ve bakımın yanında aile üyeleri arasındaki etkileşim ve iletişim de çocuğun gelişimini ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Öz saygı geliştirmede en önemli faktörlerden biri çocuğun ebeveynleri ile ilişkisinin doğasıdır. Çocuklardan hoşlanan ve ihtiyaçlarına karşı sorumlu davranan ve duygusal destek sağlayan ebeveynlerin çocukları öz saygı gelişimleri daha sağlıklı olmaktadır (Yalom, 2007, s.38-39).). Çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan annenin uygun davranışlarla bunu yerine getirmesi çocukta değerli olma ve çevresine güvenme hissi verir (Altınköprü, 2004; akt. Gökgöz, 2014, s.32).

Öz saygı, okul çağı döneminde akademik ve sosyal görevlerdeki başarıyla beraber gelişir. Çocuklar ebeveynlerinin, öğretmenlerinin ve akranlarının değerlendirmelerine göre kendi hakkındaki düşünceleri gelişir. Kabul gören çocuklar kendileri hakkında iyi duygular beslerken, sürekli eleştirilen ve reddedilen çocuklar kendilerini yetersiz olarak görürler (Yalom, 2007, s.38-39). İtici tutumlara sahip

ebeveynlerin çocukları kendini değersiz bulabilmektedir. Bu tür ortamlarda yetişen çocukların kendi hakkında görüşleri olumsuz olabilmektedir. İstenilen davranışı yaptığı halde anne-babanın onayını alamayan çocuk artık bundan vazgeçer, umudunu yitirir. Reddedilen çocukların maruz kaldığı hırçın davranma, azar, dayak ya da gereksiz yere ceza verme, ilgisizlik, çocuğu terk etme ya da kötü sıfatlarla çağırma gibi davranışlar çocuğa yöneltilen itici-reddedici davranışlardır. Bu tür davranışlar çocuğun giderek kendini daha da değersiz görmesine neden olur (Gençtan, 2016, s.46-47). Çocukluk dönemindeki yaşantılar diğer dönemlere de yansımaktadır. İnsanlarla birlikteyken yaşanan genel bir korku, önyargının sebep olduğu düşmanca eğilimler, suçluluk ve değersizlik duyguları ve günlük yaşamda sorun teşkil eden kaygılar bu yansımalar arasında gösterilebilir. Ailenin işlevini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi çocuğun daha sağlıklı gelişim göstermesi ve uygun davranışlar sergilemesiyle yakından ilgilidir.

Gamze ASLAN
Psikolojik Danışman

Başak Naz Yıldırım
Psikolojik Danışman

KAYNAKÇA

- 1- ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞINI YORDAYAN BAZI FAKTÖRLERİN ZORBA VE MAĞDUR BİREYLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (2019) (Nurullah YELBOĞA- Orhan KOÇAK)
- 2- İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNDE AKRAN ZORBALIĞI: ANKARA PURSAKLAR ÖRNEĞİ (2020) (Semira HAMURCU)